

❖ ثلاثی مزید و مجرد

فعل از نظر تعداد حروف تشکیل دهنده ی صیغه ی اول ماضی به دو قسم ثلاثی مجرد و ثلاثی مزید تقسیم می شود. اگر فعل در صیغه ی اول ماضی خود، فقط سه حرف اصلی را داشته باشد (ذَهَبَ، جَلَسَ و ...) آن را ثلاثی مجرد می نامیم و اگر فعل در صیغه ی اول ماضی خود به جز سه حرف اصلی، حرف یا حروفی اضافه تر نیز داشته باشد، آن را ثلاثی مزید می نامیم.

اکنون به بررسی ساختارهای ثلاثی مجرد می پردازیم.

❖ سافتار فعل ماضی ← ریشه ی فعل (سه حرف اصلی) + ضمیر متصل رفعی

هو ذَهَبَ ×	هی ذَهَبْتَ ×	أنت ذَهَبْتَ	أنت ذَهَبْتَ	أنا ذَهَبْتُ
هما ذَهَبَا	هما ذَهَبْتَا	أنتما ذَهَبْتُمَا	أنتما ذَهَبْتُمَا	نحن ذَهَبْنَا
هم ذَهَبُوا	هم ذَهَبُوا	أنتم ذَهَبْتُمْ	أنتم ذَهَبْتُمْ	أنتم ذَهَبْتُمْ

❖ سافتار فعل مضارع ← مرف مضارعه + ریشه ی فعل (سه حرف اصلی) + ضمیر متصل رفعی

يَذْهَبُ ×	تَذْهَبُ ×	تَذْهَبُ ×	تَذْهَبِينَ	أَذْهَبُ ×
يَذْهَبَانِ	تَذْهَبَانِ	تَذْهَبَانِ	تَذْهَبَانِ	نَذْهَبُ ×
يَذْهَبُونَ	يَذْهَبُونَ	يَذْهَبُونَ	تَذْهَبُونَ	تَذْهَبُونَ

❑ **تذکر!** در افعال ماضی همه ی صیغه ها ضمیر متصل رفعی دارند به جز صیغه های ۱ و ۴.

❑ **تذکر!** در صیغه های ماضی برای بررسی ضمائر متصل رفعی صیغه های ۴ و ۵ بعد از ت را نگاه می کنیم، زیرا ت نشانه ی تمایز مذکر و مؤنث است و در این دو صیغه ضمیر محسوب نمی شود.

❑ **تذکر!** در افعال مضارع همه ی صیغه ها ضمیر متصل رفعی دارند به جز صیغه های ۱، ۴، ۷، ۱۳ و ۱۴.

❑ **تذکر!** در صیغه های مضارع به جز ۱، ۴، ۷، ۱۳ و ۱۴، انتهای فعل یک حرف ن وجود دارد که ن ها دو دسته اند: ن در صیغه های ۶ و ۱۲ ضمیر محسوب می شود. اما در بقیه ی صیغه ها ن ضمیر محسوب نمی شود، بلکه ن اعرابی نام دارد که در ادامه توضیح داده خواهد شد.

❑ **تذکر!** ضمیر متصل رفعی در صورت وجود در فعل معلوم، نقش **فاعِل** را ایفا می کند.

❖ **سافتار امر** } **الف) امر مخاطب**
ب) امر غائب و متکلم

✗ امر فقط از مضارع ساخته می شود.

الف) امر مخاطب

گام ۱) حرف **ت** از ابتدای صیغه های مضارع مخاطب حذف شود.

گام ۲) مجزوم کردن انتهای فعل مضارع به روشی که گفته خواهد شد، انجام شود.

۱. در صیغه های ۱، ۴، ۷، ۱۳ و ۱۴ انتهای فعل را ساکن می کنیم.	} مجزوم کردن افعال مضارع
۲. در صیغه های ۶ و ۱۲ انتهای فعل بدون تغییر باقی می ماند.	
۳. در بقیه ی صیغه های مضارع نون انتهای فعل حذف می شود.	

گام ۳) در صورتی که بعد از حذف **ت** ، اولین حرف فعل با ساکن شروع شود (فعل ناخوانا باشد)، یک همزه به نام همزه ی تلفظ به ابتدای فعل اضافه می کنیم که صدای این همزه تلفظ به صدای عین الفعل مضارع بستگی دارد.

اگر صدای عین الفعل مضارع (ـَ) باشد، صدای همزه ی تلفظ (ـِ) می شود.

اگر صدای عین الفعل مضارع (ـُ) باشد، صدای همزه ی تلفظ (ـُ) می شود.

✓ لازم به ذکر است که اگر صدای اولین حرف بعد از حذف **ت** ساکن نباشد، دیگر نباید از همزه ی تلفظ استفاده کرد.

ب) امر غائب و متکلم

گام ۱) اضافه کردن (ل) به ابتدای صیغه های غائب و متکلم.

گام ۲) مجزوم کردن انتهای فعل به روش که قبلاً گفته شد.

مثال: فعل های زیر را امر کنید.

- (۱) تُكْرَمَنَّ ←
 (۲) تَنْكَسِرُونَ ←
 (۳) أَجَاهِدُ ←
 (۴) تَنْكَسِرَانِ ←

❖ **سافتار فعل نهی (امر به معروف و نهی از منکر)**
 برو ← نرو
 باید برود ← نباید برود

گام ۱) اضافه کردن "لا" به ابتدای هر ۱۴ صیغه ی مضارع

گام ۲) مجزوم کردن انتهای فعل مضارع

❖ **سافتار فعل نفی ماضی**
 ماضی ← ما + فعل ماضی
 مضارع ← لا + فعل مضارع
 انتها مجزوم نمی شود.

- لايَذْهَبُوا ← نهی (نباید بروند)
 لايَذْهَبُونَ ← نفی (نمی روند)
 لاَتَذْهَبُونَ ←
 لاَتَذْهَبُوا ←

❖ **سافتار فعل مستقبل (آینده)** ← س / سوف + فعل مضارع

ثلاثی مزید

اگر فعل در صیغه ی اول ماضی خود، علاوه بر سه حرف اصلی، حرف یا حروفی اضافه تر نیز داشته باشد، آن را ثلاثی مزید می نامیم و لازم به ذکر است که به حرف یا حروف اضافه تر از سه حرف اصلی که در صیغه ی اول ماضی می آید، حروف زائد یا اضافی گویند.

تمام قواعد مربوط به ثلاثی مزید در جدولی به نام جدول ثلاثی مزید مورد بررسی قرار می گیرد.

❖ جدول ثلاثی مزید

باب	صیغه اول ماضی	صیغه اول مضارع	مصدر	صیغه اول امر مخاطب	حروف زائد
إفْعَال	أَفْعَلْ	يُفْعَلُ	إِفْعَال	أَفْعَلْ	همزه
تَفْعِيل	فَعَّلْ	يُفَعَّلُ	تَفْعِيل	فَعَّلْ	ع
مُفَاعَلَةٌ	فَاعَلْ	يُفَاعِلُ	مُفَاعَلَةٌ (فِعَال)	فَاعِلْ	الف
تَفَعَّلْ	تَفَعَّلْ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلْ	تَفَعَّلْ	ت - ع
تَفَاعُلْ	تَفَاعَلْ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعُلْ	تَفَاعَلْ	ت - الف
إِفْتِعَال	إِفْتَعَلْ	يَفْتَعِلُ	إِفْتِعَال	إِفْتَعَلْ	الف - ت
إِنْفِعَال	إِنْفَعَلْ	يَنْفَعِلُ	إِنْفِعَال	إِنْفَعَلْ	الف - ن
إِسْتِفْعَال	إِسْتَفْعَلْ	يَسْتَفْعِلُ	إِسْتِفْعَال	إِسْتَفْعَلْ	الف - س - ت (۳)

❑ **تذکر!** دقت کنید که تمام قواعد صرف کردن افعال مزید عیناً مانند صرف کردن افعال ثلاثی مجرد می باشد؛

یعنی با داشتن صیغه ی اول ماضی و مضارع می توان به همه ی فعل ها دست پیدا کرد.

❑ **تذکر!** تمام ساختار های نفی، نهی، مستقبل و امر (مخاطب، غائب و متکلم) در ثلاثی مزید، عیناً مانند

ساختار های ثلاثی مجرد می باشد.

مثال: صُغِ الأفعال التَّالِيَةِ :

(۱) امر صیغه ی ۷ و ۸ باب تَفَعَّلْ ← ...../.....

(۲) نهی متکلم وحده باب مُفَاعَلَةٌ ← .....

(۳) امر صیغه ی ۹ باب تَفَاعُلْ ← .....

✓ نکات کلیدی مبحث ثلاثی مزید

(۱) برای پیدا کردن باب افعال آنها را به صیغه ی یک آنها ببرید و سپس از روی وزن یا حروف زائد باب آنها را تشخیص دهید.

تَفَدَّسُونَ ← يُفَدِّسُ (تفعیل)   أَرْسَلْنَ ← أَرْسَلْ (إفعال)

(۲) تنها جایی که همزه ی امر، صدای (ـَ) می گیرد، در باب إفعال می باشد؛ لذا اگر در فعل امر همزه ی آن مفتوح باشد قطعاً باب إفعال است و اگر سوال بخواهد که باب إفعال را امر کنید، ۱۰۰٪ همزه را (ـَ) بدهید.

أُخْرِجَا ← تَخْرِجَانِ ← أَخْرِجَا

أَكْرِمُوا (فعل امر) ← باب إفعال

۳) در دو باب تَفَاعُل و تَفَعُّل ماضی آنها نیز با (ت) آغاز می شود. لذا با دیدن حرف (ت) سریعاً به سراغ مضارع نروید، بلکه اگر فعل در این دو باب یک (ت) داشت یا ماضی یا امر می باشد و اگر فعل در ابتدایش (یت - تت) داشت، در این صورت مضارع می باشد.

۴) در دو باب تَفَاعُل و تَفَعُّل برخی از صیغه های ماضی و امر عیناً با هم برابر هستند. دقت کنید آنها را اشتباه نگیرید.

تَعَلَّمَا	۲ ماضی	}	۸ و ۱۱ امر
تَعَارَضَا	۲ ماضی	}	۸ و ۱۱ امر

تَعَلَّمُوا	۳ ماضی	}	۹ امر
تَعَارَضُوا	۳ ماضی	}	۹ امر

تَعَلَّمْنَ	۶ ماضی	}	۱۲ امر
تَعَارَضْنَ	۶ ماضی	}	۱۲ امر

✓ نکته ۶تایی! همواره در صیغه های متشابه یا حتی برابر در ماضی و امر، اختلاف صیغه ها ۶تا می باشد.

۵) نکته ی طلایی نُت

هر گاه (ن و ت) پشت سر هم بیایند و شک کنیم که باب ما إفتعال است یا إنفعال، ۱۰۰٪ باب ما إفتعال است که در این شرایط (ت) حرف زائد و (ن) حتماً حرف اصلی می باشد.

إِنْتَبَهُوا ← إفتعال

ریشه ی فعل (ن ب ه)

إِنْتَقَمَ ← إفتعال

ریشه ی فعل (ن ق م)

☑ **تذکر!** ممکن است در فعل مزید (ن و ت) پشت سر هم بیایند، اما در پیدا کردن باب اصلاً شکی بین إفتعال و

إنفعال نباشد. مثال: أَنْتَجَّ ← إفتعال

ریشه ی فعل (ن ت ج)

۶) در افعال مزید با شنیدن حرف (س) سریعاً به سراغ باب إستفعال نروید، زیرا فقط زمانی فعل در باب إستفعال است که (س) جز حرف زائد باشد و در غیر اینصورت فعل باب إستفعال نیست.

(۷) برخی از موارد متشابه در افعال مزید :

قَدِّمُوا ← ۹ امر	قَدِّمُوا × ← ۳ ماضی
اجْتَمِعُوا ← ۸ و ۱۱ امر	اجْتَمِعُوا × ← ۲ ماضی
سَاعِدُوا ← ۹ امر	سَاعِدُوا × ← ۳ ماضی
اِكْتَسِبُوا ← ۱۲ امر	اِكْتَسِبُوا × ← ۶ ماضی

در موارد متشابه ثلاثی مزید، هر کجا عین الفعل (ب) باشد، فعل امر، هر کجا عین الفعل (ا) باشد، فعل ماضی خواهد بود به جز ۲ باب تَفَاعُل و تَفَعُّل که عین الفعل چه در ماضی و چه در امر (ا) می باشد.

(۸) باب مُفَاعَلَة ۲ مصدری است، یکی فِعَال و دیگری مُفَاعَلَة.